

Scottish International Conference on Multidisciplinary Research and Innovation – SICMRI 2026

O'QITUVCHINING PROFESSIONAL KAPITALI VA ZAMONAVIY TA'LIM TIZIMIDAGI O'ZGARISHLAR

Mahammadjanova Mukarram Ulug'bek qizi

Turan International University talabasi

Ilmiy raxbar: **Nurullayeva Ugulxon Ergashboyevna**

Annotatsiya

Mazkur maqolada zamonaviy ta'lim tizimida kechayotgan institutsional, texnologik va ijtimoiy o'zgarishlar sharoitida o'qituvchining professional kapitali masalasi ilmiy-nazariy hamda amaliy nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. Ta'lim sifati va natijadorligi ko'p jihatdan pedagog kadrlarning bilim salohiyati, kasbiy kompetensiyasi, innovatsion fikrlashi, hamkorlik madaniyati va kasbiy barqarorligiga bog'liq ekani asoslab beriladi. Professional kapital tushunchasi o'qituvchining individual malakasi bilan cheklanmay, balki uning tajribasi, ijtimoiy aloqalari, institutsional qo'llab-quvvatlash muhiti, kasbiy avtonomiyasi va doimiy rivojlanish imkoniyatlarini qamrab oluvchi murakkab ijtimoiy-pedagogik kategoriya sifatida talqin etiladi. Maqolada raqamlashtirish, kompetensiyaga asoslangan yondashuv, inklyuziv ta'lim, global raqobat va uzluksiz kasbiy rivojlanish talablari o'qituvchining professional kapitaliga ta'sir etuvchi asosiy omillar sifatida yoritiladi. Shuningdek, o'qituvchi mehnatini baholash, motivatsiya, malaka oshirish tizimi, kasbiy identifikatsiya va pedagog obro'sining ta'lim samaradorligiga ta'siri ochib beriladi. Tadqiqot natijasida professional kapitalni rivojlantirish ta'lim tizimini modernizatsiya qilishning ustuvor sharti ekani xulosalanadi.

Kalit so'zlar

o'qituvchi, professional kapital, ta'lim sifati, pedagogik kompetensiya, zamonaviy ta'lim, innovatsiya, raqamli ta'lim, kasbiy rivojlanish, inson kapitali, ta'lim islohotlari

Аннотация

Обосновывается, что качество и эффективность образования во многом зависят от образовательного потенциала, профессиональной компетентности, инновационного мышления, культуры сотрудничества и профессиональной устойчивости педагогических кадров. Ключевые слова

учитель, профессиональный капитал, качество образования, педагогическая компетентность, современное образование, инновации, цифровое образование, профессиональное развитие, человеческий капитал, образовательные реформы. Понятие профессионального капитала трактуется как сложная социально-педагогическая категория, охватывающая не только индивидуальную компетентность учителя, но и его опыт, социальные связи, институциональную среду поддержки, профессиональную автономию и возможности для постоянного развития. В статье цифровизация, компетентностный подход, инклюзивное образование, глобальная конкуренция и требования к непрерывному профессиональному развитию рассматриваются как ключевые факторы, влияющие на профессиональный капитал учителя. Также раскрываются оценка труда учителя, мотивация, система повышения квалификации,

Scottish International Conference on Multidisciplinary Research and Innovation – SICMRI 2026

профессиональная идентификация и влияние престижа педагога на эффективность образования. В результате исследования сделан вывод, что развитие профессионального капитала является приоритетным условием модернизации системы образования.

Ключевые слова

учитель, профессиональный капитал, качество образования, педагогическая компетентность, современное образование, инновации, цифровое образование, профессиональное развитие, человеческий капитал, образовательные реформы.

Annotation

This article analyzes the issue of teacher professional capital from a scientific, theoretical, and practical perspective in the context of institutional, technological, and social changes taking place in the modern education system. It is explained that the quality and effectiveness of education largely depend on the knowledge potential, professional competence, innovative thinking, collaborative culture, and professional stability of teaching staff. The concept of professional capital is interpreted as a complex socio-pedagogical category that goes beyond the individual qualifications of a teacher and includes his or her experience, social connections, institutional support environment, professional autonomy, and opportunities for continuous development. The article highlights digitalization, a competency-based approach, inclusive education, global competition, and the requirements of continuous professional development as key factors influencing the professional capital of a teacher. It also reveals the impact of teacher labor assessment, motivation, Skill Development System, Professional Identification and educator reputation on educational effectiveness. As a result of the study, it is concluded that the development of professional capital is a priority condition for the modernization of the educational system.

Keywords

teacher, professional capital, quality of education, pedagogical competence, modern education, innovation, digital education, professional development, human capital, educational reforms.

Kirish

XXI asrda ta'lim tizimi jamiyat taraqqiyotining strategik omiliga aylandi. Iqtisodiy raqobatning kuchayishi, texnologik yangilanishlar sur'atining ortishi, mehnat bozoridagi talablarning o'zgarishi hamda inson kapitaliga bo'lgan ehtiyojning kengayishi natijasida ta'lim tizimiga nisbatan talablar keskin oshdi. Endilikda ta'lim muassasalari faqat bilim beruvchi maskan emas, balki ijodkor, tanqidiy fikrlovchi, moslashuvchan va ijtimoiy mas'uliyatli shaxsni shakllantiruvchi muhit sifatida qaralmoqda. Bunday sharoitda ta'lim tizimining markaziy figurali bo'lgan o'qituvchining roli yanada ortib bormoqda.

Pedagog faoliyatining samaradorligi nafaqat uning fan bo'yicha bilimiga, balki metodik mahorati, psixologik tayyorgarligi, kommunikativ salohiyati, innovatsion tafakkuri va o'z ustida ishlash madaniyatiga ham bog'liq. Shu sababli so'nggi yillarda xalqaro ilmiy adabiyotlarda "professional kapital" tushunchasi keng qo'llanilmoqda. Mazkur tushuncha o'qituvchining kasbiy faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirishiga xizmat qiluvchi bilim, ko'nikma, tajriba, ijtimoiy ishonch, hamkorlik va intellektual resurslar yig'indisini anglatadi.

Scottish International Conference on Multidisciplinary Research and Innovation – SICMRI 2026

Bugungi kunda ko'plab davlatlarda ta'lim sifati masalasi pedagog kadrlar sifati bilan bevosita bog'liq holda ko'rilmogda. O'qituvchi kuchli bo'lmagan tizimda darslik, texnologiya yoki nazorat mexanizmlari yuqori natija bermaydi. Shu bois zamonaviy ta'lim tizimidagi islohotlarning muvaffaqiyati o'qituvchining professional kapitalini shakllantirish va mustahkamlash darajasi bilan belgilanadi.

Asosiy qism

Professional kapital tushunchasi ta'lim sotsiologiyasi, boshqaruv nazariyasi va pedagogika fanlari kesishgan nuqtada shakllangan ilmiy kategoriya hisoblanadi. Xalqaro tadqiqotchilar ta'lim tizimining muvaffaqiyati ko'proq pedagoglar salohiyatiga bog'liq ekanini qayd etadilar. Ayrim ilmiy qarashlarda professional kapital inson kapitali, ijtimoiy kapital va qaror qabul qilish kapitalining uyg'unlashgan ko'rinishi sifatida talqin qilinadi. Bunday yondashuvga ko'ra, o'qituvchining shaxsiy bilim va mahorati yetarli emas; u samarali hamkorlik qilishi, murakkab pedagogik vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qila olishi va tashkilot ichida kasbiy ishonch muhitida faoliyat yuritishi zarur.

Pedagogik tadqiqotlarda o'qituvchining professional rivojlanishi uzluksiz jarayon sifatida izohlanadi. Zamonaviy nazariyalarga ko'ra, o'qituvchi universitet diplomini olgan paytda tayyor mutaxassis bo'lib qolmaydi; u amaliyot, refleksiya, tajriba almashinuvi va ilmiy izlanish orqali muntazam shakllanib boradi. Shu jihatdan malaka oshirish kurslarining qisqa muddatli formal modeli tanqid qilinib, amaliyotga yo'naltirilgan, maktab ichidagi rivojlanish modeli ustun deb qaralmoqda.

So'nggi yillarda raqamli pedagogika bo'yicha tadqiqotlar ham keskin ko'paydi. Ularda o'qituvchining professional kapitali endi an'anaviy dars berish ko'nikmalari bilan cheklanmasligi, balki raqamli platformalar bilan ishlash, ma'lumotlarni tahlil qilish, masofaviy ta'limni tashkil etish va media savodxonlikni ham qamrab olishi ta'kidlanadi. Shu bilan birga, faqat texnologiyani joriy etishning o'zi sifatni oshirmasligi, uni samarali qo'llay oladigan pedagog kadr hal qiluvchi omil ekani ko'rsatiladi.

Mahalliy tadqiqotlarda ham pedagogning kasbiy kompetensiyasi, pedagogik mahorati, innovatsion faoliyati va malaka oshirish tizimi bo'yicha ilmiy izlanishlar mavjud. Biroq professional kapitalni kengroq tizimli kategoriya sifatida tahlil qilishga ehtiyoj saqlanib qolmoqda.

Mazkur maqolada tahliliy-sintetik yondashuvdan foydalanildi. Professional kapitalga oid xalqaro va mahalliy ilmiy manbalar, ta'lim siyosati bo'yicha konseptual hujjatlar, pedagogik tadqiqotlar natijalari hamda zamonaviy ta'lim tizimidagi amaliy tendensiyalar qiyosiy jihatdan o'rganildi. Muammo mohiyatini ochishda kontent-tahlil, mantiqiy umumlashtirish, ilmiy interpretatsiya va konseptual modellashtirish usullaridan foydalanildi.

Shuningdek, zamonaviy ta'lim tizimidagi o'zgarishlar o'qituvchi faoliyatiga qanday yangi talablarni yuklayotgani, professional kapitalning qaysi komponentlari strategik ahamiyat kasb etayotgani ham nazariy tahlil asosida yoritildi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, zamonaviy ta'lim tizimidagi o'zgarishlar o'qituvchi kasbining mazmunini tubdan yangilamoqda. Avvalgi davrlarda o'qituvchi asosan bilim manbai sifatida qaralgan bo'lsa, bugungi kunda u ta'lim jarayonining dizayneri, fasilitatori, motivatori, mentor va tadqiqotchi sifatida namoyon bo'lmoqda. Bu esa professional kapitalning mazmunini ham kengaytiradi.

Scottish International Conference on Multidisciplinary Research and Innovation – SICMRI 2026

Birinchidan, bilimlarning tez eskirishi o'qituvchidan doimiy yangilanishni talab etmoqda. Universitetda olingan bilimlar uzoq muddat yetarli bo'lmay qolmoqda. Shu sababli o'qituvchining o'qishga tayyorligi, o'zini rivojlantirish intilishi va yangi metodlarni o'zlashtirish qobiliyati professional kapitalning markaziy mezoniga aylandi.

Ikkinchidan, ta'limda natijadorlikka yo'naltirilgan yondashuv kuchaydi. Endilikda o'qituvchi dars o'tishi emas, o'quvchi nimani o'zlashtirgani muhim hisoblanadi. Bu esa pedagogdan differensial yondashuv, formatif baholash, individual ta'lim trayektoriyasi yaratish va o'quv natijalarini tahlil qilish kompetensiyalarini talab etadi.

Uchinchidan, raqamli transformatsiya o'qituvchi mehnatining xarakterini o'zgartirdi. Elektron platformalar, sun'iy intellekt vositalari, masofaviy ta'lim texnologiyalari va raqamli kontent bilan ishlash ko'nikmasi pedagog faoliyatining zarur qismiga aylandi. Raqamli vositalardan foydalanmaydigan o'qituvchi zamonaviy ta'lim talablariga to'liq javob bera olmaydi. Biroq texnologiyaning mavjudligi emas, undan didaktik maqsadlarda oqilona foydalanish muhimdir.

To'rtinchidan, professional kapitalning muhim belgilaridan biri hamkorlik madaniyatidir. Yakka holda ishlaydigan o'qituvchi bilan tajriba almashuvchi, dars kuzatuvchi olib boruvchi, birgalikda muammo yechuvchi pedagog jamoasi natijalari o'rtasida sezilarli farq mavjud. Tajriba shuni ko'rsatadiki, o'zaro ishonch va professional muloqot mavjud bo'lgan maktablarda ta'lim sifati yuqori bo'ladi.

Beshinchidan, o'qituvchining kasbiy mavqei va ijtimoiy nufuzi ham professional kapitalning ajralmas qismidir. Jamiyatda o'qituvchi mehnati qadrlanmasa, iste'dodli yoshlar bu kasbga kam kiradi, mavjud kadrlarning motivatsiyasi susayadi. Shu bois moddiy rag'batlantirish bilan bir qatorda kasbiy hurmat muhitini yaratish ham muhim.

Oltinchidan, zamonaviy o'quvchi profili o'zgardi. Axborotga erkin kirish imkoniyati mavjud sharoitda o'qituvchi tayyor ma'lumot beruvchi emas, balki yo'naltiruvchi va tanqidiy fikrlashni rivojlantiruvchi shaxsga aylanmoqda. Bu esa pedagogdan yuqori kommunikativ madaniyat, emotsional intellekt va psixologik moslashuvchanlikni talab etadi.

Yettinchidan, professional kapitalni kuchaytirishda boshqaruv omili alohida ahamiyatga ega. Maktab rahbariyati nazoratga asoslangan boshqaruvdan ko'ra ishonch, qo'llab-quvvatlash va rivojlantirishga asoslangan muhit yaratsa, o'qituvchi salohiyati tezroq ochiladi. Haddan tashqari byurokratik yuklama esa ijodkorlikni pasaytiradi va kasbiy charchoqqa olib keladi.

Zamonaviy ta'lim tizimidagi o'zgarishlar o'qituvchi faoliyatiga yangi talablarni yuzaga keltirdi. Quyidagi jadvalda ushbu o'zgarishlarning professional kapitalga ta'siri keltirilgan.

Zamonaviy o'zgarish	ta'limdagi	O'qituvchiga ta'siri	Professional natijasi	kapitalga
Raqamlashtirish		AKT ko'nikmalari bo'ldi	zarur	Raqamli kompetensiya oshadi
Kompetensiyaviy yondashuv		Interfaol etiladi	metodlar talab	Pedagogik kuchayadi mahorat

Scottish International Conference on Multidisciplinary Research and Innovation – SICMRI 2026

Inklyuziv ta'lim	Individual yondashuv zarur	Psixologik oshadi	tayyorgarlik
Global raqobat	Chet til va innovatsiya talabi	Kasbiy ortadi	moslashuvchanlik

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ta'lim tizimini isloh qilishda faqat o'quv reja, standart yoki texnik jihozlarni yangilash yetarli emas. Agar o'qituvchining professional kapitali sust bo'lsa, har qanday tashqi islohot formal xarakter kasb etadi. Aksincha, kuchli pedagog korpusi mavjud bo'lgan tizim cheklangan resurslarda ham barqaror natija ko'rsatadi.

Xulosa

O'qituvchining professional kapitali zamonaviy ta'lim tizimining asosiy strategik resursidir. U faqat pedagogning individual bilim va tajribasi emas, balki kasbiy tafakkuri, innovatsion salohiyati, ijtimoiy aloqalari, motivatsiyasi, institutsional qo'llab-quvvatlanishi va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatining yaxlit birligidir. Zamonaviy ta'lim tizimidagi o'zgarishlar shuni ko'rsatmoqdaki, sifatli ta'limni ta'minlashning eng to'g'ri yo'li o'qituvchini markazga qo'yishdir.

Ta'lim siyosatida pedagogni ijrochi emas, intellektual hamkor sifatida ko'rish zarur. O'qituvchining malaka oshirish tizimini real ehtiyojlarga moslashtirish, ortiqcha hisobot yukini kamaytirish, ilmiy-metodik qo'llab-quvvatlashni kuchaytirish, kasbiy avtonomiyani kengaytirish va munosib ijtimoiy maqom yaratish professional kapitalni mustahkamlaydi. Shu asosda ta'lim tizimi barqaror rivojlanadi, o'quvchi natijalari yaxshilanadi va jamiyatning intellektual salohiyati ortadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Hargreaves A., Fullan M. *Professional Capital: Transforming Teaching in Every School*. New York: Teachers College Press, 2012.
2. Fullan M. *The New Meaning of Educational Change*. 5th ed. New York: Teachers College Press, 2016.
3. Darling-Hammond L. *Powerful Teacher Education: Lessons from Exemplary Programs*. San Francisco: Jossey-Bass, 2006.
4. OECD. *Teachers and School Leaders as Lifelong Learners*. Paris: OECD Publishing, 2020.
5. OECD. *Education at a Glance 2023: OECD Indicators*. Paris: OECD Publishing, 2023.
6. Schleicher A. *World Class: How to Build a 21st-Century School System*. Paris: OECD Publishing, 2018.
7. UNESCO. *Reimagining Our Futures Together: A New Social Contract for Education*. Paris: UNESCO, 2021.
8. Day C. *Successful School Leadership and Teacher Development*. London: Routledge, 2011.
9. Barber M., Mourshed M. *How the World's Best-Performing School Systems Come Out on Top*. McKinsey & Company, 2007.
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ta'lim sohasini rivojlantirishga oid farmon va qarorlari. Toshkent, 2019–2025.
11. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining xalq ta'limi va pedagog kadrlar malakasini oshirish bo'yicha me'yoriy hujjatlari. Toshkent, 2020–2025.